

GenderEd

Funded by
the European Union

Lyčių stereotipai švietime ir profesiniame orientavime

Situacijos analizė (Lietuva)

Šis tyrimas buvo atliktas Europinio projekto GENDER-ED rėmuose, kuris koordinuojamas Viduržemio jūros lyčių studijų instituto ir kofinansuojamas Europos Sąjungos. Tyrimas buvo atliktas paraleliai keturiose Europos Sąjungos šalyse. Šis dokumentas pateikia tyrimo Lietuvoje apžvalgą bei rezultatus.

Autorė ir tyrėja

Dovilė Masalskienė, Moterų informacijos centras

Viršelio dizainas
Philippos Vasiliadis

© 2018 Moterų informacijos centras. Visos teisės saugomos.

Ivadas

Projekto pristatymas

Tyrimas buvo atliekamas Europinio projekto „GENDER-ED: kova su lyčių stereotipais švietime ir profesiniame orientavime“ rėmuose. Pagrindinis projekto tikslas – atkreipti dėmesį į neigiamus stereotipus renkantis profesiją ir karjerą bei propaguoti lygias galimybes švietime ir profesiniame orientavime.

Pagrindinis tyrimo tikslas nustatyti elgesį ir nuostatas, kurie lemia lyčių stereotipus švietime ir profesiniame orientavime keturiose ES šalyse (Italija, Kipras, Lietuva ir Rumunija). Kiekviena šalis partnerė atliko tyrimus nacionaliniu lygiu naudojant tą pačią metodiką.

Tyrimas daugiausia dėmesio skyrė mokyklos, pedagogų bei mokymo programų įtakai įtvirtinant (kovoju su) stereotipiniu mergaičių ir berniukų elgesiu bei jų lūkesčiais. Taip pat mergaičių ir berniukų nuostatomis ir požiūriui į lyčių stereotipus renkantis karjerą.

Pagrindimas

Remiantis tyrimų duomenimis (Francis 2002, Athanasiadou 2002, Deligianni-Kouimtzi 2010), lyčių stereotipai stipriai įtakoja merginų ir vaikinų studijų bei karjeros pasirinkimus, kurie dažnai atspindi tradicinius lyčių stereotipus („moteriškos“, „vyriškos“ profesijos). Stereotipai, tai plačiai paplitęs įsitikinimas apie tam tikros grupės elgesį ar charakteristiką. Stereotipas yra nelanksti, paprasta tam tikros grupės žmonių charakteristika, kuri vienaip ar kitaip gali neigiamai paveikti asmenis, apribojant jų akademinį pasiekimą (Kauchak & Eggen, 2011). Nelankstūs stereotipai tampa problema, kai „priverčia“ šeimą, mokyklos bendruomenę neatsižvelgti į merginų ir vaikinų akademinį gabumą ir taip apriboti jų galimybes siekti mokslo, ar jų karjeros pasirinkimuose. Remiantis Francis ir Skelton (2005) bei Wessel (2005) tyrimų duomenimis, stereotipinės nuostatos įtakoja merginų ir vaikinų, moterų ir vyrų sprendimus/pasirinkimus ir tai sąlygoja egzistuojančią vertikalią ir horizontalią segregaciją, tiek švietime, tiek darbo rinkoje Europos Sąjungos mastu.

Nors skirtumas tarp moterų ir vyrų (gender gap) švietime sumažėjo nuo 2006 m. (Gender Gap Report 2015) ir moterų išsimokslinimo lygis Europoje viršija vyrų, visgi išsilavinimo pasirinkimai yra stipriai įtakoti lyčių stereotipų. Iš vienos pusės moterys, moterys yra nepakankamai atstovaujamos STEM (mokslas, technologijos, inžinerija ir matematika) srityse, kita vertus, vyrai nesirenka su slauga, priežiūra, socialine sritimi susijusių studijų ir profesijų. Studijų pasirinkimai yra tiesiogiai susiję su karjeros galimybėmis ir tiesiogiai įtakoja horizontalios darbo rinkos segregacijos egzistavimą. Tik 4,9 % pradinių klasių mokytojų yra vyrai (Eurostat 2015; Eacea 2015), STEM sritis yra išskirtinai vyrų dominuojama.

Lyčių segregacija švietimo ir užimtumo srityje yra socialinių procesų rezultatas, kai jau tėvai moko savo vaikus sekti ir atitikti jų lyčiai priskiriamus stereotipus, priimti stereotipinius lyčių vaidmenis. Mokytojai ir mokyklos bendruomenė tai dar labiau sustiprina skatindami lyčių stereotipais paremtą švietimo procesą ir karjeros pasirinkimus (Caprile M. et al. 2012). Stereotipiniai mokslo bei karjeros pasirinkimai atspindi ir skatina lyčių vaidmenų įsitvirtinimą Europos visuomenėje.

Vyrų vaidmuo visuomenėje yra siejamas su profesine sėkme, pasiekimais, ekonominiu stabilumu ir vyrų-šeimoms maitintojo vaidmeniu. Tai yra, vyras visų pirma yra atsakingas už šeimos aprūpinimą. Tai sąlygoja, kad vaikinai rinkdamiesi profesijas visų pirma yra motyvuoti profesijos prestižo, ekonominio garanto bei galimybės skilti karjeros laiptais. Priešingai moterys yra, visuomenėje yra apibūdinamos, kaip tradicinės šeimos židinio kurstytojos, ir iš kitos pusės, šiuolaikinėje visuomenėje, kaip emancipuotos moterys (Deligianni-Kouimtzi 2010). Kas siejama su akademinė sėkme, netradiciniais karjeros pasirinkimais ir šeimos ir darbo derinimu. Visgi išliekant stipriam visuomenės „spaudimui“ aukoti karjerą ir labiau susikoncentruoti į motinystę bei šeimą, kas stumia moteris rinktis „patogias“ profesijas ar dirbti nepilną darbo dieną, lanksčiu grafiku, prišimant ne pagrindinį šeimos biudžeto pildytojo vaidmenį. Taigi, remiantis visuomenės priskirtam vaidmeniui, kuris yra veikiamas stereotipinių normų, merginos ir vaikinai yra skatinami ir iš jų tikimasi, kad jie turės skirtingus prioritetus, gabumus ir atliks skirtingus pasirinkimus mokslo ir karjeros srityje.

Tyrimai parodė, kad mokytojai, taip pat vaidina didelį vaidmenį įtvirtinant antrą metant iššūkį stereotipams, tiek pamokų, tiek pertraukų metu. Tai gali atsispindėti skirtinguose lūkesčiuose, kurių turima merginų ir vaikinų atžvilgiu; naudojamoje kalboje, elgesio manieroje; kiek laiko skiriama pamokos metu merginoms ir vaikinams, ir to dėmesio turinys; elgesio vertinimas atsižvelgiant į lytį ir pan.

Panašiai ir kalbant apie karjeros konsultavimą.

Tyrimo metodologija

Tyrimė naudoti mišrūs kokybiniai metodai: focus grupė su mokytojais, moksleiviais, pamokos stebėjimo ir šaltinių analizės. Naudojami metodai ir tyrimo priemonės buvo audituotos ir patvirtintos išorinio Kipro Universiteto eksperto.

Tyrimo tikslinė grupė:

- 13 - 16 metų amžiaus moksleiviai;
- Mokytojai;
- Karjeros konsultantai.

Pamokos stebėjimas

Šis metodas yra naudotas siekiant išsiaiškinti, kiek lyčių stereotipai yra įsišakniję mokyklos aplinkoje/bendruomenėje. Betarpiškai ištirti, kaip lyčių stereotipai yra skatinami, ar su jais mokykloje pamokų bei pertraukų metu kovojama. Stereotipinis elgesys gali būti toks įprastas tarp mokinių ir mokytojų, kad jie nebeidentifikuoja jo kaip stereotipinio ir negali jo įvertinti. Stebėjimas yra geriausias būdas tyrinėti elgesį, kurį yra sunku apibūdinti pvz. interviu metu (Merriam & Tisdell, 2016). Išorinis stebėtojas geba identifikuoti stereotipus bei stereotipinį elgesį/praktikas. Taip pat, šis metodas tyrėjams suteikė realių praktinių pavyzdžių, kurie gali būti naudojami kaip atskaitos taškas tolimesniems tyrimo veiksams.

Tyrimė dalyvavo 1 progimnazija ir 3 gimnazijos. Buvo išlaikytas geografinis pasiskirstymas: didmiestis, miestas, rajono centras, rajonas.

Stebėjimas: 4 pamokos/dalykai x 2 klasės x 4 mokyklos (32 stebėjimo valandos).

Stebėtos skirtingų sričių pamokos: tikslųjų (matematika, fizika, biologija, technologijų), socialinių (istorija, geografija), humanitarinių (lietuvių kalba, anglų kalba, dailė, etika).

Stebėtojas vadovavosi sekančiomis taisyklėmis:

- Laikytis tylos; vengti bet kokio įsikišimo, taip lyg jo/jos ten nebūtų.
- Laikytis konfidencialumo ir susilaikyti nuo bet kokių diskusijų apie tai, kas buvo stebėta su kitais asmenimis.
- Išlikti nešališkai/am.
- Užrašyti tai kas vyksta pamokos metu, nešališkai, objektyviai, be asmeninių nuostatų. Fiksuoti faktines aplinkybes.

Focus grupės

Focus grupės su mokytojais ir moksleiviais buvo skirtos nustatyti požiūrį ir elgesį, kuris lemia lyčių stereotipus ir daro įtaką karjeros pasirinkimams.

Dvi focus grupės su studentais

- 1 focus grupė mieste (I FC), 1 focus grupė rajone (II FC).
- Lyčių balansas: 9 mokiniai (5 merginos ir 4 vaikinai), 7 mokiniai (3 merginos ir 4 vaikinai)
- I FC moksleiviai buvo iš skirtingų klasių, siekiant platesnės imties.

Viena focus grupė su mokytojais

- Mokytojai, vedantys skirtingų dalykų pamokas, apimant tiksluosius (matematika, informacinės technologijos), socialinius (fizinis lavinimas) ir humanitarinius mokslus (lietuvių ir anglų kalba)
- Lyčių balansas: 7 mokytojai (6 moterys ir 1 vyras), neišlaikytas dėl išskirtinai moteriško kolektyvo mokykloje

Vienas interviu su karjeros konsultante

- 1 interviu su gimnazijos karjeros konsultante didmiestyje

Šaltinių analizė

Šis metodas apėmė ne tik teisinio reglamentavimo ir faktinės situacijos Lietuvoje analizę, bet ir literatūros apžvalgą, t.y. dviejų vadovėlių turinio analizę, siekiant iširti mokymo medžiagos daromą įtaką įtvirtinant (kovojuant su) stereotipinį merginų ir vaikinų elgesį bei jų lūkesčius.

Analizuotas 1 socialinių (geografija) ir 1 humanitarinių (lietuvių kalba) mokslų vadovėlis.

Tyrimo etika

Tyrimo metu buvo laikomasi patvirtintos tyrimo etikos.

Tyrimo dalyvių anonimiškumo ir konfidencialumo apsauga: Tyrimo metu surinkti duomenys buvo naudojami tik tyrimo tikslais, tretiesiems asmenims jie nebuvo perduoti. Tikrieji tyrimo veiklose dalyvavusių asmenų vardai nebuvo atskleisti ir/ar naudojami viešai prieinamoje informacijoje. Tyrimo metu įrašyta (audio) medžiaga buvo saugoma skaitmeniniame formate ir prieinama tik tyrėjui naudojant atpažinimo kodą, o atlikus būtinuosius tyrimo veiksmus ištrinta. Tyrimas nesiekė rinkti asmeninės informacijos, tyrimo metu tokia informacija nebuvo surinkta. Jeigu tyrimo metu tokia informacija būtų surinkta, ji ir kita informacija surinkta tyrimo tikslais būtų tvarkoma ir saugoma vadovaujantis galiojančiais teisės aktais bei anonimiškumo ir konfidencialumo principais ir niekaip nebūtų viešai atskleista ar perleista tretiesiems asmenims.

Dalyvavimas projekte buvo savanoriškas ir kiekvienas dalyvis, turėjo teisę pasitraukti iš tyrimo jo eigoje.

Veiklai mokyklose yra gauti mokyklos vadovų sutikimai ir visa tyrimo veikla derinta su mokyklos administracija.

Situacijos analizė

Lyčių lygybė švietime ir darbo rinkoje

Lietuvos švietimo sistemą sudaro: 1) formalusis švietimas (pradinis, pagrindinis, vidurinis ugdymas, formalusis profesinis mokymas ir aukštojo mokslo studijos); 2) neformalusis švietimas (ikimokyklinis, priešmokyklinis ugdymas, kitas neformalus vaikų (taip pat formalųjį švietimą papildantis ugdymas) ir suaugusiųjų švietimas); 3) savišvieta (savarankiškas mokymasis, remiantis asmens gaunama informacija iš įvairių šaltinių ir jo praktinė patirtis); 4) švietimo pagalba (profesinio orientavimo, švietimo informacinė, psichologinė, socialinė, pedagoginė, specialioji pedagoginė ir specialioji pagalba, sveikatos priežiūra mokykloje, konsultacinė, mokytojų kvalifikacijos tobulinimo ir kita pagalba).

Lietuvoje, kaip ir visoje Europos Sąjungoje, moterys yra labiau išsilavinusios nei vyrai. Gimnazijose ir aukštojo mokslo įstaigose moterų yra daugiau nei vyrų, o pradinėse ir pagrindinėse švietimo įstaigose bei profesinėse mokyklose besimokančių vyrų yra šiek tiek daugiau nei moterų. 2016 – 2017 mokslo metų pradžioje ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankė 48,5 % moterų ir 51,5 % vyrų, bendrojo ugdymo¹ mokyklose moterys sudarė 49,1 % studijuojančių, vyrai 50,9 %, profesinio ugdymo mokyklose 43,1 % (moterys) ir 56,9 % (vyrų), kolegijose 54 % (moterys) ir 49 % (vyrų), o universitetuose 57,6 % (moterys) ir 42,4 % (vyrų).²

Lietuvos statistiniai duomenys apie studijų srities pasirinkimus atskleidžia ryškią lyčių asimetriją – vienos profesijose dominuoja moterys, kitose - vyrai. Kadangi tradiciškai visuomenė dažnai suvokia tam tikras profesijas tinkančias moterims, o kitas - vyrams, studijų pasirinkimas merginoms ir vaikinams tampa apribotas – jaunuoliai studijas renkasi per moteriškumo bei vyriškumo prizmę.

1 lentelė. Moterų ir vyrų pasiskirstymas studijų srityse 2015 metais³

Studijų sritys	Moterys (%)	Vyrai (%)
Švietimas	76,9	23,1
Humanitariniai mokslai ir menas	76,2	23,8
Socialiniai mokslai, žurnalistika ir informacija	73,4	26,6
Verslas, administravimas ir teisė	65,3	34,7
Gamtos mokslai, matematika ir statistika	59,7	40,3
Informacijos ir ryšio technologijos	11,0	89,0
Inžinerija, gamyba ir statyba	26,6	73,4
Žemės ūkis ir veterinarija	25,9	74,1
Sveikatos priežiūra ir socialinė gerovė	84,5	15,5
Paslaugos	36,4	63,6

¹ LR Švietimo ir mokslo ministro įsakyme Dėl 2017–2018 ir 2018–2019 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo (toliau – Bendrieji ugdymo planai) nurodomos pagrindinio ugdymo programos sritys: dorinis ugdymas, kalbos, matematika, gamtamokslinis ugdymas, socialinis ugdymas, meninis ugdymas, informacinės technologijos, technologijos, kūno kultūra, bendrųjų kompetencijų ir gyvenimo įgūdžių ugdymas (žmogaus sauga, sveikatos ugdymas, etninė kultūra ir kt.). Šių sričių ugdymas merginoms ir vaikinams vienodas nuo 5 iki 10 klasės, t.y. nuo 11-os iki 16-os metų. Bendruosiuose ugdymo planuose nurodoma, kad mokiniai, baigę pagrindinį ugdymą, pradeda vidurinio ugdymo programą, kurioje mokosi pagal individualius ugdymo planus. 11 ir 12 klasėje, 17 – 18 metų moksleiviai mokosi pagal planus atitinkančius jų individualius poreikius ir tikslus. Mokiniai atsižvelgdami į savo tikslus renkasi, kokius dalykus jiems mokintis stipresniu lygiu ir kokius silpnesniu. Pavyzdžiui, vieni moksleiviai stipresniu lygiu renkasi tikslųjų mokslų sritis, kiti – humanitarinių. Šie pasirinkimai galimai skiriasi tarp merginų ir vaikinų, tačiau statistinė informacija nerenkama/neprieinama.

² Duomenys iš Švietimas 2016 m. Lietuvos statistikos departamentas, 2017

³ Moterys ir vyrai Lietuvoje 2016 / Women and Men in Lithuania 2016, Lietuvos statistikos departamentas. 2017m.

Pirmosios lentelės duomenys rodo, jog dauguma merginų studijuoti renkasi švietimo (76,9 %), humanitarinių ir meno (76,2 %), socialinių (73,4 %) ir sveikatos priežiūros (84,5 %) mokslo srityse. Vaikinai dominuoja inžinerijos, gamybos ir statybos (73,4 %) bei žemės ūkio ir veterinarijos (74,1%) srityse. Svarus merginų ir vaikinių skaičiaus skirtumas yra ir kompiuterijos moksluose. Nors gamtos mokslų, matematikos ir statistikos srityje skirtumas yra 19,4 %, tačiau informacijos ir ryšio technologijų srityje vaikinių yra net 89 %, o merginų tik 11 %.

Merginų dominavimas švietimo srityje studijuojant sąlygoja moterų, kaip švietimo srities darbuotojų, dominavimą. Lietuvos statistikos departamento duomenimis dauguma (87,7 %) bendrojo ugdymo mokyklų pedagogų – moterys. Profesinio mokymo įstaigose moterys sudarė 69,2 % dėstytojų, kolegijose 67 – %, universitetuose – 52,6 %. Visgi, nors mokslo daktaro laipsnį įgyja daugiau moterų, tačiau profesorių vyrų skaičius yra didesnis. Tai rodo, kad moterys siekdamos profesinės karjeros susiduria su kliūtimis, kurios galimai yra sąlygojamos nelygiavertės moterų ir vyrų padėties. Pavyzdžiui, Lietuvos mokslų akademijoje, kuri jungia žymiausias Lietuvos ir savo veikla su Lietuva susijusius mokslininkus, tikrųjų narių yra 113 ir tik 8 iš jų yra moterys⁴.

Pasiskirstymas pagal lytį mokslų srityse sąlygoja profesinę segregaciją lyties atžvilgiu. Moteriškiausia ekonominės veiklos sritis yra žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas, kur moterys sudaro 85,3 % visų darbuotojų, taip pat švietimas – 78,7 %, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla – 78,8 %. Vyrėškiausios ekonominės veiklos sritys yra statyba 90,6 % bei transportas ir saugojimas 75 %.

3 lentelė. Moterų ir vyrų pasiskirstymas ekonominėje veikloje 2015 metais⁵

Ekonominė veikla	Moterys (%)	Vyrai (%)
Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	35,7	64,3
Statyba	9,4	90,6
Pramonė	41,5	58,5
Didmeninė ir mažmeninė pramonė; variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas	56,8	43,2
Transportas ir saugojimas	25,0	75,0
Apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla	78,8	21,2
Informacija ir ryšiai	48,4	51,6
Finansinė ir draudimo veikla	74,8	25,2
Nekilnojamojo turto operacijos	45,7	54,3
Viešasis valdymas ir gynyba; privalomasis socialinis draudimas	54,6	45,4
Švietimas	78,7	21,43
Žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	85,3	14,7
Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla	65,3	34,7
Kitos veiklos	73,7	26,3

Net ir tose ekonominės veiklos srityse kur vyrauja moterys, pagal profesijų grupes jos užima žemesnes pareigas. Moterų ir vyrų nevienoda padėtis ypač išryškėja profesijų grupėse. Specialistų profesinėje grupėje moterų (32 %) dvigubai daugiau nei vyrų (14,3 %). Kitos grupės, kuriose moterų dalis žymiai didesnė nei vyrų – įstaigų

⁴ Lietuvos mokslų akademijos tikrieji nariai. <http://www.lma.lt/akademijos-nariu-sarasas>

⁵ Ibid 2.

tarnautojai, paslaugų sektoriaus darbuotojai ir pardavėjai. Tuo tarpu vyrai dominuoja vadovų, kvalifikuotų darbininkų ir amatininkų, įrenginių ir mašinų operatorių ir surinkėjų profesinėse grupėse.

4 lentelė. Užimti gyventojai pagal profesijų grupes 2016 metais⁶

Profesijų grupė	Moterys (%)	Vyrai (%)
Vadovai	7,1	11,5
Specialistai	32,0	14,3
Technikai ir jaunesnieji specialistai	10,9	8,1
Įstaigų tarnautojai	6,2	2,1
Paslaugų sektoriaus darbuotojai ir pardavėjai	20,0	7,7
Kvalifikuoti žemės, miškų ir žuvininkystės ūkio darbuotojai	4,0	6,7
Kvalifikuoti darbininkai ir amatininkai	5,7	22,6
Įrenginių ir mašinų operatoriai ir surinkėjai	3,9	17,9
Nekvalifikuoti darbininkai	10,2	8,5
Ginkluotojų pajėgų profesijos	0,0	0,6

Ekonominės veiklos pasirinkimas bei profesijos grupė tiesiogiai siejasi su darbo užmokesčiu. Nėra nė vienos ekonominės veiklos rūšies, kur moterų ir vyrų darbo užmokestis būtų vienodas ir tik Transporto ir saugojimo veikloje moterys uždirba 9 % daugiau nei vyrai. Net ir vadinamosiose „moteriškose“ srityse moterys uždirba mažiau nei toje pačioje srityje dirbantys vyrai, pavyzdžiui, žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas, kur moterys sudaro 85,3 % visų darbuotojų, jos uždirba 24,4 % mažiau nei toje srityje dirbantys vyrai. Didžiausias atotrūkis išlieka Finansų ir draudimo veikloje, kur moterys uždirba 37 % mažiau nei vyrai. Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, bendras moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkis 2016 metais valstybės sektoriuje buvo 13,7 %, o privačiame 17,6 %. Tai ne tik didina moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkį, bet didėja rizika moterims atsidurti ties skurdo riba (ypač vieno namų ūkio asmenų, t.y. vienišų mamų, ar vyresnio amžiaus moterų) ir tiesiogiai įtakoja moterų ir vyrų pensijų atotrūkį.

Lyčių lygybės teisinis reglamentavimas

Lyčių lygybės principas įtvirtintas Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu (toliau – MVLGĮ)⁷, kurio paskirtis - užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos moterų ir vyrų lygios teisės bei uždrausti bet kokią diskriminaciją dėl asmens lyties. Šiuo įstatymu įtvirtinamos valstybės ir savivaldybės institucijų ir įstaigų, švietimo įstaigų, mokslo ir studijų institucijų pareigos įgyvendinti moterų ir vyrų lygias teises. Netgi detalizuojant priemones, kaip pavyzdžiui MVLGĮ 5 str. 2 dalyje: Švietimo ir mokslo įstaigos pagal kompetenciją privalo užtikrinti, kad mokymo programose ir vadovėliuose nebūtų moterų ir vyrų diskriminavimo propagavimo. Tačiau tiesiogiai su švietimu susijusiuose dokumentuose tokio reglamentavimo pasigendama. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme⁸ kalbama tik apie lygių galimybių principą, kuris reiškia, kad švietimo sistema turi būti socialiai teisinga, užtikrinti asmens teisių įgyvendinimą, kiekvienam asmeniui laiduoti švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaryti sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują. LR Mokslo ir studijų įstatymas⁹ mini lygių galimybių principą, kuris nėra detalizuojamas ir niekaip nesiejamas su lytimi, nėra jokių nuorodų nei į MVLGĮ nei į Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymą. Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas¹⁰ kaip vieną iš sistemos principų nurodo lygių galimybių principą, kuris reiškia, kad sistema turi būti socialiai teisinga, užtikrinti asmenų lygybę, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; kiekvienam asmeniui laiduoti kvalifikacijos įgijimą ir sudaryti sąlygas įgyti papildomas kompetencijas. Panašiai lygių galimybių principas

⁶ Ten pat

⁷ Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, Nr. VIII-947, 1998 m. gruodžio 1d.

⁸ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Nr. XI-1281, 2011 m. kovo 17 d.

⁹ Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas, Nr. XII-2534, 2016 m. birželio 29 d.

¹⁰ Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas, Nr. XIII-888, 2017 m. gruodžio 14 d.

apibrėžiamas ir Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatyme. Net Valstybinėje Švietimo 2013–2022 metų strategijoje¹¹, kurioje išskiriama, kad bendrojo ugdymo sektoriuje išskirtinai dirba tik moterys ir, kad visapusiškam vaikų ir jaunimo ugdymui trūksta teigiamų vyriškų pavyzdžių, o šią spragą galėtų užpildyti mokytojai vyrai, MVLGĮ ar lyčių lygybės principas bei priemonės nėra minimos.

Lygių galimybių principas reiškia, kad įstatymo nuostatos turi būti taikomos vadovaujantis šiuo principu. Tačiau moterų ir vyrų lygių galimybių atžvilgiu šio principo nepakanka panaikinti nelygybę ir skatinti *de facto* moterų ir vyrų lygybę. Ypač kai moterų ir vyrų lygių galimybių principo nėra švietimo sistemoje net *de jure* lygmeniu, o remiantis aukščiau pateikta statistika akivaizdu, kad vien MVLGĮ, kuris skelbia lyčių lygybės įtvirtinimą ir jo pažeidimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę, neužtenka, nes *de facto* moterys lyginant su vyrais vis tiek užima žemesnę padėtį Lietuvos visuomenėje. Tai rodo, kad Lietuvoje neužtenka šiai problemai spręsti skirtų įstatymų, turėtų būti vykdomos programos, kuriomis būtų imtasi realių veiksmų skatinant lyčių lygiavertiškumą. Strateginis požiūris, aiškiai ir konkrečiai apibrėžtos problemos ir išsikelti tikslai, konkrečiai apibrėžtos priemonės, rodikliai, stebėseną ir atskaitomybę bei suinteresuotųjų šalių įsitraukimas, bendradarbiavimas ir nuoseklus koordinavimas, atitinkamas finansavimas – tai veiksniai, kurie yra labai svarbūs siekiant *de facto* lyčių lygybės. Konkrečios priemonės turėtų būti taikomos paraleliai įtraukiant lyčių lygybės principą horizontaliai į visas švietimo sritis ir lygius.

Lietuvoje parengtos jau keturios Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių programos (toliau – MVLG programa), kurių pagrindinis siekis yra spręsti moterų ir vyrų lygybės problemas visose srityse. Pirmoji MVLG programa pradėta rengti 2003 metais, šiuo metu galioja Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2015 – 2021 metų programa¹². Jos strateginis tikslas - nuosekliai, kompleksiskai ir sistemingai visose srityse skatinti moterų ir vyrų lygybę, šalinti moterų ir vyrų padėties skirtumus. MVLG programoje siekiama skatinti vienodas moterų ir vyrų galimybes užimtumo ir darbo srityje, siekti subalansuoto moterų ir vyrų dalyvavimo priimant sprendimus ir einant aukščiausias pareigas, didinti moterų ir vyrų lygybės institucinių mechanizmų efektyvumą, skatinti lyčių aspekto integravimą. Paskutiniajam tikslui (skatinti lyčių aspekto integravimą) numatyti uždaviniai švietimo ir mokslo srityje:

- skatinti merginas ir vaikus rinktis „netradicines moterims ir vyrams“ studijų kryptis, profesijas;
- skatinti vyrus įgyti aukštąjį išsilavinimą;
- skatinti nediskriminacinį požiūrį į moteris ir vyrus vadovėliuose ir kitoje mokymo medžiagoje.

Tai sritys, kuriose itin reikia aktyviai veikiančių priemonių kovai prieš lyčių nelygybę, kadangi tarp studentų vyrauja ryški lyčių asimetrija – vienoje profesijose dominuoja moterys, kitose – vyrai, aukštojo mokslo sistemoje studijuoja daugiau merginų nei vaikinų ir šis atotrūkis didėja, o mokyklų vadovėliuose gausu stereotipinių moters ir vyro vaidmenų.

MVLG programų įgyvendinimui rengiami veiksmų planai. Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015 – 2021 metų programos įgyvendinimo plane 2015 – 2017 metams¹³ numatytos priemonės, kurių turėtų imtis LR Švietimo ir mokslo ministerija:

- Parengti rekomendacijas, skirtas mokslo ir studijų institucijoms dėl mokslininkų moterų ir vyrų lygių galimybių įtvirtinimo, įgyvendinti jų stebėseną.
- Vykdyti lyčių lygybės projektus, numatytus rengiamame Mokslo ir technologijų populiarinimo veiksmų plane.
- Papildyti bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymui karjerai skirtą metodinę medžiagą informacija apie lyčių lygybės aspektą planuojant ir siekiant karjeros.
- Pateikti siūlymus aukštojo mokslo institucijoms dėl lyčių lygybės priemonių įgyvendinimo siekiant pritraukti daugiau vyrų į aukštojo mokslo institucijas bei siekiant lyčių pusiausvyros įvairiose studijų srityse.

¹¹ Valstybinė Švietimo 2013–2022 metų strategija, Nr. XII-745, 2013 m. gruodžio 23 d.

¹² Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programa, 2015.

¹³ Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos įgyvendinimo veiksmų planas 2015–2017 metams, 2015.

- Vadovėlių vertinimo kriterijus papildyti nuostata, kad vadovėlio turinyje būtų vengiama stereotipinio požiūrio skirtingų lyčių atžvilgiu formavimo.
- Integruoti moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo ir nestereotipinio lyčių požiūrio tematiką seminaruose, skirtuose vadovėlių autoriams ir vertintojams.

Švietimo ir mokslo ministerijos vykdomos programos lyčių lygybės atžvilgiu

MVLG programų įgyvendinimo veiksmų planuose yra numatytos užduotys, kurios apima lyčių lygybės įgyvendinimą, Švietimo ir mokslo ministerijai (ŠMM). Tačiau Švietimo ir mokslo ministro įsakymuose bei šios ministerijos pagrindiniuose ugdymo planuose lyčių lygybės principas integruotas silpnai.

Švietimo ir mokslo ministro įsakymu patvirtintų 2017-2018 ir 2018-2019 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendruosiuose ugdymo planuose¹⁴ nėra pateikiami jokie siekiai lyčių lygybės atžvilgiu. Tačiau tos pačios ministerijos ministro 2007-aisiais įsakymu patvirtintoje neformaliojo ugdymo programoje Dėl rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos patvirtinimo¹⁵ (toliau – Programa) viename iš turinio skyrių - lytis, kultūra, visuomenė - yra integruotos temos, kurios siejasi su lyčių (ne)lygybės problematika:

- moterų ir vyrų lygiavertiškumas ir lygiateisiškumas;
- diskriminacijos dėl lyties prielaidos;
- lyčių stereotipų (per)kūrimas reklamoje, masinėje kultūroje;
- lyčių lygybę užtikrinantys teisiniai mechanizmai.

Programa turi dvi paskirtis – ugdomąją ir prevencinę. *Ugdomoji paskirtis* – rengti jaunus žmones gyvenimui, santuokai, suteikti žinių apie šeimą, pateikti visuminę lytiškumo sampratą, ugdyti brandžią ir dorovingą asmenybę, gerbiančią žmogaus gyvybę nuo pradėjimo momento, gebančią kurti brandžius tarpasmeninius santykius, puoselėti lytinę sveikatą ir pasipriešinti neigiamai aplinkos įtakai. Tikėtina, kad vykdant šią programą, pavyzdžiui, rengiant jaunus žmones santuokai bei suteikiant jiems žinių apie šeimą, bus remiamasi tradiciniais lyčių vaidmenimis šeimoje, kadangi jie yra įprasti ir gajūs Lietuvos visuomenėje. Šią prielaidą sustiprina ir Programoje integruotas siekis ugdyti dorovingą asmenybę. Dorovinga asmenybė siejama su Katalikų bažnyčios mokymais, o šiuose tradiciniai vyro ir moters vaidmenys laikomi vieninteliais teisingais vaidmenimis. Tokiu būdu ugdomoji Programos paskirtis labiau gilina lyčių nelygybę nei ją mažina.

Prevencinė paskirtis – vykdyti ankstyvų lytinių santykių ir su jais susijusių problemų, lytinio išnaudojimo ir priekabiavimo, diskriminacijos dėl lyties prevenciją. Šioje Programos paskirtyje integruotas lyčių lygybės aspektas siekiant diskriminacijos dėl lyties prevencijos. Taigi Programos paskirtys iš dalies viena kitai prieštarauja.

Nuo 2017-ųjų rugsėjo 1d. Programa keičiama į Sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai programą¹⁶ (toliau – Programa), kurios turinyje taip pat integruotos temos lyčių lygybės atžvilgiu:

- lyčių stereotipų įtaka visuomenės grupių stigmatizavimo, diskriminavimo prielaidoms;
- asmenų lygiavertiškumo, atsakomybės, pareigų pasidalijimo šeimoje principų svarba;
- lyčių stereotipų įtaka asmens savivokai, lytiškumo raiškai;
- vyro ir moters vaidmenų šeimoje, bendruomenėje ir visuomenėje įvairovė, jų raiškos galimybės;
- kritiškas tobulo vyro ar moters kūno stereotipų vertinimas.

Siekiant įgyvendinti priemonę „Vadovėlių vertinimo kriterijus papildyti nuostata, kad vadovėlio turinyje būtų vengiama stereotipinio požiūrio skirtingų lyčių atžvilgiu formavimo“ 2015 m. buvo papildytas vadovėlių turinio vertinimo kriterijų modelis išskiriant vertinimo kriterijų, užtikrinantį nediskriminacinį požiūrį į moteris ir vyrus

¹⁴ Ibid 1.

¹⁵ Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa, Nr. ISAK-179, 2007 m. vasario 7d.

¹⁶ Sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai bendrosios programa, Nr. V-941, 2016 m. spalio 25d.

vadovėliuose ir mokymo priemonėse¹⁷ bei suorganizuotas vienas seminaras vadovėlių turinio vertintojams. Tolimesnių priemonių ŠMM neplanuota imtis.

2015 metais taip pat buvo parengta papildanti metodinė medžiaga „Lyčių lygybės aspektas mokinių ugdyme karjerai“ mokytojams¹⁸ bei atskira medžiaga moksleiviams bei vaizdinės medžiagos sąrašas apie „netradiciškas“ moteriškas ir vyriškas profesijas¹⁹. Informacijos viešinimo bei tolimesnės priemonės taip pat nesuplanuotos.

MVLG programoje nurodytos priemonės skirtos įgyvendinti ŠMM yra labai svarbios, bet konkrečių įgyvendintų ir pateiktų kaip MVLG programos įsipareigojimų vykdymas nepakanka. Be to, jos yra fragmentiškos, stokoja nuoseklumo ir tęstinumo, pasigendama stebėsenos ir atskaitomybės aspekto. Ypatingai trūksta informacijos apie jų įgyvendinimą bei finansavimo šaltinius, galimybes. Tad jos labiau išlieka *ad hoc*, o ne nuoseklia ir veiksminga veikla judančia link *de facto* ir *de jure* lyčių lygybės.

Lyčių lygybės principas integruotas į 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programą²⁰. Šioje programoje moterų ir vyrų lygybės principas apima kelis pagrindinius aspektus: vienodas moterų ir vyrų galimybes būti ekonomiškai nepriklausomiems, vienodą atstovavimą priimant sprendimus, galimybes derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus, visų smurto formų prieš moteris panaikinimą, lyčių stereotipų pašalinimą. Šiai programai rengiamos kasmetinės ataskaitos, vienoje jų - Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos įgyvendinimo ataskaitoje už 2012 m.²¹ – pateikiamas „Lyčių lygybės moksle skatinimas (LYMOS)“ projektas, kurį vykdė Lietuvos mokslo akademija. Projektui buvo skirta 579,2 tūkst. eurų, jis truko 26 mėnesius (iki 2013 vasario 15d.). Projekto metu buvo atlikta:

- Remiantis ekspertų parengta lygybės Lietuvos moksle kiekybinių ir kokybinių rodiklių vertinimo patirties apžvalga, parengtos rekomendacijos, kokiais būdais galima geriausiai atskleisti lyčių lygybės situaciją Lietuvos moksle, taip pat pasiūlyta lyčių lygybės moksle situacijos vertinimo metodika, kuria remiantis parinkti rodikliai, leisiantys objektyviai įvertinti lyčių lygybės situaciją Lietuvos moksle (parengti kiekybinių ir kokybinių rodiklių aprašai).
- Išskirti pagrindiniai rodikliai, tiksliausiai identifikuojantys kliūtis, kurios riboja platesnį moterų dalyvavimą moksle, ypač aukščiausiose tyrėjų ir vadovų pozicijose.
- Sukurtas lyčių lygybės moksle stebėsenos modelis ir parengtos rekomendacijos dėl lyčių lygybės moksle stebėsenos modelio įdiegimo į jau egzistuojančią mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės sistemą.
- Sukurta nauja Vyrų ir moterų lygių galimybių moksle Strategijos redakcija bei išleista knyga (studija) „Lyčių lygybės skatinimas moksle“.
- Projekto įgyvendinimo metu taikytos finansinės paramos priemonės, skirtos mokslininkams ir kitiems tyrėjams, grįžusiems po motinystės/tėvystės atostogų.
- Atliktas Lietuvos aukštųjų mokyklų doktorančių ir daktarų nuomonės tyrimas, skirtas lygioms lyčių galimybėms tiksliausiuose moksluose skatinti bei tyrimas, kuriuo įvertintas finansinių paramos priemonių bei mokymų poveikis tikslinėms grupėms. Tyrimo metu gautų rezultatų pagrindu parengta mokymų medžiaga. 40 dalyvių (31 moteris ir 9 vyrai) ugdė karjeros valdymo kompetencijas ir išklausė šiuos modulius: Savianalizė, Pasitikėjimas savimi, Lyderystė, Kūrybiškumas, Asmeninis tobulėjimas, Planavimas, Projektinė ir finansinė veikla, Darbas komandoje ir vadovavimas, Bendravimas ir bendradarbiavimas, Viešieji ryšiai.
- 82 projekto dalyviai (69 moterys ir 13 vyrų) dalyvavo trumpalaikiuose mokymuose, skirtuose lyčių lygybės moksle skatinimui.

Projektas padėjo išlaikyti dirbančias mokslininkes mokslo sistemoje ir pritraukė gabių moterų į mokslą bei prisidėjo sprendžiant esamas lyčių lygybės problemas nacionalinėje mokslo sistemoje ir mokslininkų bendruomenėje.

¹⁷ Medžiagos tinkamumas vertybinėms nuostatomis ugdyti(s) vertinimo kriterijus 1.4. 1.4. Tekstinėje ir vaizdinėje medžiagoje nėra neigiamų lyčių stereotipų, mergaitės ir berniukai, moterys ir vyrai vaizduojami nešališkai. <https://sodas.ugdome.lt/bylos/GENERAL/cacabfa9-191c-42e0-8f0f-2bb4b2fd7e48.pdf>

¹⁸ Lyčių lygybės aspektas mokinių ugdyme karjerai <http://www.mukis.lt/download/1087/informacija.pdf>

¹⁹ <http://www.mukis.lt/lt/vyru-ne-moteru-hgad.html>

²⁰ 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programa, 2013.

²¹ Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos įgyvendinimo ataskaita už 2012 m.

Pirmą kartą Lietuvoje lyčių lygybės problema moksle buvo sprendžiama kompleksškai. Vis dar itin trūksta tokio pobūdžio veiklų, kuriomis moterų ir vyrų netolygios padėties problema būtų sprendžiama pasitelkiant įvairias priemones ir realius veiksmus.

Mokyklų ugdymo programos

Lietuvos mokyklos sudarinėdamos ugdymo planus remiasi LR Švietimo ir mokslo ministerijos (toliau – ŠMM) dokumentais bei įsakymais. Tad jeigu švietimą ir mokslą reglamentuojamose teisės aktuose ir ŠMM dokumentuose nėra integruotas lyčių aspektas, jis nebus įtrauktas ir į mokyklų ruošiamus ugdymo planus, kuriais mokymo įstaigos vadovaujasi savo veikloje.

Pavyzdžiui, vienos iš projekto tiramosiose veiklose dalyvaujančių mokyklų 2015-2017 m. ugdymo plane numatyta vienintelė programa, kurioje minima lyčių lygiavertiškumo problematika - Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa, kuri numatyta ŠMM dokumentuose. Dėl įvairių spekuliacijų dėl lyties sąvokos, lyčių lygybės painiojimo su lyčių įvairove ir pan. ši tema yra labai jautri, taip pat ji nėra laikoma prioritetine, tad mokyklų bendruomenės nesiima savanoriškai įtraukti jos į savo ugdymo planus. Tad norint, kad mokyklose būtų vykdomos programos lyčių lygybės tematika, pirmiausiai jos turėtų tapti ŠMM veiklos dalimi. Taip pat labai svarbus išlieka ir visuomenės švietimo klausimas.

Kokybinio tyrimo medžiagos analizė

Lyčių stereotipai

Stereotipinės nuostatos

Focus grupių metu surinkti duomenys rodo, jog moksleiviams būdingas lyčių stereotipais paremtas mąstymas. Apibūdindami merginą moksleiviai pažymi tokias stereotipines savybes, kaip švelnumas, nuolankumas, drovumas, empatija,

Emā: “<...> merginą apibūdinčiau kaip labai švelnią kažkokią būtybę, kuri domisi jausmais, emocijom.”

Miglė: “<...> merginos remiasi šiek daugiau emociniu intelektu ir savo intuicija labiau į viską žiūri“

Lukas: „<...> moterys labiau vadovaujasi emocijomis“

o vaikiną – tiesmukiškumas, tvirtumas, loginis mąstymas ir pan.

Miglė: “<...> vyrai dažniausiai... jie labiau stengiasi dažniausiai, žinoma, parodyti tą savo jėgą.”

Emā: “<...> vaikiną turbūt apibūdinčiau kaip garbingą kažkokią būtybę, kuri save gerbia. Tai pasitikintį savimi, tvirtą... mmm... Galbūt iškalbingą ir norintį pasiekti kažkokią karjerą.”

Lukas: „<...> vyrai labiau (aut. past. vadovaujasi) logika“

Taip pat moksleiviai nevengė apibūdinti lyčių pabrėždami išvaizdos ar elgesio skirtumus. Merginoms priskirdami nuolankesnę ir kuklesnę elgesį, o vaikinams – neigiamą.

Rokas: „Moterys dedasi sijonus, o vyrai ne <...> ir (aut. past. merginos) auskarus nešioja“

Edita: “(aut. past. merginos) Ir gražesnės už bernus“

Joana: „(aut. past. vaikinai) Daro nesąmones visokias, nusišneka“

Įdomu tai, kad geografiniu požiūriu²² moksleivių stereotipai taip pat skyrėsi. Rajone moksleiviai buvo atviresni ir tiesiogiai įvardino „akivaizdžius“ stereotipus susijusius su išvaizda ir elgesiu,

Rokas: „Jom tik špaklius rūpi ir viskas“

Lukas: „<...> aš vis tiek manau, kad mergina turėtų būti tokia santūri, kad ji neišsišoktų per daug <...> Nu nes, nu nepatiks vyrams ar vaikinams tokios merginos, kurios iš karto eina, šoka ant to vaikino“

Tuo tarpu mieste moksleivių įvardinti lyčių stereotipai buvo subtilesni ir ne tiek susiję su išvaizda bei elgesiu, labiau su pomėgiais ir interesais.

Stereotipinį suskirstymą stiprina ir pačių mokytojų nuostatos. Nors tiek mokytojai, tiek kiti visuomenės nariai deklaruoja, kad jie nieko nediskriminuoja ir neskirsto, praktikoje, diskusijų metu išryškėjo nemažai stereotipinių nuostatų, kurios tiesiogiai susijusios su mokytojų keliamais skirtingais lūkesčiais, elgesio standartais merginoms bei vaikinams.

²² 1 focus grupė organizuota mieste (I FC), o kita - rajone (II FC).

Julija: „Jie (aut.past. vaikinai) nuoširdesni, atviresni.“

Diana: „<...> berniukam, jie ir nori ir prigimtinai būti šiek tiek dėmesio centre, nenori būti pastumti į šoniuką, nematomi tokie.“

Ramunė: „<...> su jais (aut.past. vaikinais) yra kartais reikalas, spręsti paprasčiau, <...> Be tų tokių intrigėlių“

Ramunė: „Šiaip mergaitės gal supratingesnės tokios paslaugesnės yra“

Algimantas: „<...> kada reikia tinklą pastatyti tai, be abejo, vaikinai tuos tokius jau rimtesnius darbus, tai yra stovus.“

Yra mokytojų, kurie stereotipines nuostatas laiko vertybe ir tai pabrėžia ir nemano, kad jų laikymasis daro žalą.

Julija: „<...> jeigu vat reikia suolus sustumdyti, tai aš pasikviečiu vaikus <...>“

Aušra: „<...> paprašau berniukų, kad taip padarytų, ar tai reikia pernešti suolą, kai reikia vyriškos jėgos, ūgio“

Sonata: „<...> kai reikia atnešti kažką, tai ne-ne-neprašysi, tu ten kokia nors Rasyte, Vilyte eik atnešk knygas. Sakai „nu, vaikinai, kas padės“. Natūraliai mes taip elgiamės.“

Stereotipinės nuostatos jaučiamos ir pastebimos ir pačių moksleivių, ypač kai tai susiję su mokslais.

Ema: „Manau, kad čia priklauso nuo mokytojo, ne nuo dalyko. Nes yra, yra tikrai tų mergaičių, kurios tikrai gerai moka tą fiziką ir geriau už kai kuriuos berniukus, bet čia (aut.past. Stereotipas, kad merginos neišmano tikslųjų mokslų)“

Ema: „<...> pavyzdžiui, ir apie tuos variklius (aut.past. vidaus degimo) kai klausė tenais, pas mus, tarkim, visos, nu kas kėlė rankas ir neklausė, tarkim, merginų, o klausė vaikinų ir jie tyli, jie nieko nesako. Ir po to <...> vaikinai, nieko nemokat, čia pas jus merginos, lelele... Neprivalo tas vaikinai apie mašinas išmanyti, visiškai kažko apie variklius... yra žiauriai skirtingų žmonių.“

Miglė: „vis tiek yra tema, privalėsim išmokti tą visi ir aš (aut.past. mergina) daug laiko skyriau, pasiruošiau, nes aš noriu išmokti, nes man nu patinka dabar. <...> Aš noriu mokytojai papasakoti, kad jinai pamatytu, kaip tai man yra įdomu. Bet jinai manęs neklauso, nes sako: tai, vaikinai, geriau pašnekėkit“

Miglė: „Nu aš suprantu, aišku, kad vyras pakeltų daugiau ten kokių svorių negu moteris. Taip, bet, pavyzdžiui, žaidžiant tinklinį, iš karto, vat merginos jūs eikit mokytis, o vaikinai, jūs jau galite žaisti čia, nors kiti vaikinai, pavyzdžiui, vos sunkiai paservuoja.“

Visų pirma mokytojai neidentifikuoja vieno ar kito elgesio kaip stereotipinio ar diskriminuojančio, nors kai kurie tam tikras nuostatas įvardina kaip stereotipines, bet tai pateikia kaip faktą, nepažymėdami, kad tai reiktų keisti ar pan.

Ramunė: „Aš pastebėjau, kad tokius vat, smulkesnius darbelius, kaip lentos valymas, tai labiau arba pačios mergaitės pasisiūlo tai atlikti, arba berniukai sako: nu tai mergaitės pripratusios valyti, tai tegu jos ir daro. Labiau, tai reiškia, moteriškas dalykas valymas yra.“

Julija: „Pavyzdžiui, kompiuterinės technologijos... jeigu reikia kažką, va stringa kompiuteris ir panašiai, tai iškart lyg ir natūraliai, kad visi pirmiausia nurodo berniukus, kad jie turėtų tai padaryti.“

Ramunė: „<...> vienoj klasėj grupiniam darbui suolus tvarkė, <...> tai buvo <...> mergaitės laukė, kada berniukai... sako „džentelmenai, kaip visada“

Mokytojai tokį patį merginų ir vaikinių elgesį aiškina skirtingai. Merginų siekius dalyvauti mokyklos savivaldos veikloje vertina kaip neigiamą, netinkamą elgesį, tuo metu vaikinių dalyvavimą savivaldoje, kaip teigiamą, prigimtinį. Taip pat, keliami lūkesčiai merginoms yra labai skirtingi nei vaikiniams. Mokytojai tikisi, kad nors merginos dažnai apibūdinamos kaip aikštingos, daug kalbančios

Mokytojai laiko merginas plepesnėmis, kaprizingesnėmis, „visko reikalaujančiomis ir keliančiomis vėjus dėl nieko“, tad dažnai jas klasėje subara dėl triukšmo, „ramina“, nors aiškiai šurmulių kėlė vaikinai. Bet tuo pačiu iš jų tikimasi, kad jos bus ramios ir tvarkingos bei rūpestingos, todėl, jei pamokoje nepageidaujama aktyvumą rodo vaikinai, jis pasodinamas su merginomis, nes jos yra ramios ir tvarkingos, todėl „sudrausmins“ išsišokėlių. Merginos ir vaikinai dažnai sulaukia dvigubų standartų ir elgesio iš mokytojų tiek pamokų, tiek užklasinės veiklos metu.

Akivaizdu, kad moksleivių ir mokytojų pasisakymai apie išvaizdą, elgesį atitinka visuomenėje vyraujančius normatyvinius moters ir vyro vaidmenis.

Stereotipų laužymas

Visgi diskusijų metu atsiskleidė ir kai kurių moksleivių kritiškas požiūris į lyčių stereotipus. Moksleiviai suvokia, jog skirtingą merginų ir vaikinių elgesį lemia visuomenėje nusistovėjusios nuostatos bei supranta, jog nėra privaloma elgtis pagal šias nuostatas.

Jie pastebi istorijos eigoje, kad kinta požiūris į lyčių vaidmenis visuomenėje, patys ir laužo stereotipus, tačiau bendram kontekste labai dažnai vadovaujasi stereotipinėmis nuostatomis.

Vilius: „<...> pagrindinis skirtumas tarp vyro ir moters yra tas biologinė, biologinė kūno sandara. Iš tikrųjų, didelio skirtumo daugiau nėra. Nors, <...> yra, kad moterys labiau vadovaujasi emocijomis, o vyrai labiau logika, tai čia irgi verta, verta šitą paminėti.“

Tik asmeninė patirtis, turint nestereotipinio elgesio pavyzdžių ar domėjimasis konkrečiai feministine, lyčių lygybės tematika sąlygoja nestereotipines nuostatas bei meta iššūkį moksleivių lyčių stereotipams.

Edita: „Mano mama fūrą vairuoja.<...> aš vairuočiau“

Ema: „(aut. past. merginai) yra galbūt kažkiek svarbu išvaizda, kuri nori būtų protinga, kažko pasiekti. Nori būti pati savarankiška finansiškai.“

Gabija: „<...> galų gale mes visi esam skirtingi ir gali būti ir vaikinai švelnus ir nebūtinai jį turi būti kažkoks stiprus ir panašiai.“

Miglė: „Prieš penkiasdešimt metų tai, manau, buvo dar pasilikusi ta po karų santvarka, kad tik vyrai gali būti valdovai ir tik jie galės padaryti didžiausią įtaką, nes jie mąsto taip logiškiau. Moterys, buvo manoma, kad jos per daug pasiduoda emocijom ir jas nustumdavo į šalį.“

Lukas: „Čia irgi toks stereotips, jeigu yra vaikinai, jis turi viską žinoti apie mašinas, apie kompiuterius, o pavyzdžiui, jam yra istorija, jam taip patinka istorija ir jis tom mašinom nesidomi.“

Vilius: „<...> apie vaikus tai... absoliučiai yra mąstymas apie auklėjimą, yra kad negalima, pavyzdžiui, motinai užkrauti vien to vaiko. Prie vaiko auklėjimo, prie jo auginimo turi prisidėti abudu tėvai lygiai. Negali būti, kad vyras dirba, moteris sėdi namie <...>“

Lukas: „Aš nemanau, kad turėtų taip nuvertinti (aut. past. preziumuoti, kad merginos neišmano apie techniką) tas merginas“

Diskusijų metu pradėjus patirtis ir aplinką vertinti per lyties prizmę, moksleiviai pradėjo atkreipti dėmesį į anksčiau neapstebėtas nelygybės apraiškas. Skirtingus lūkesčius, elgesio standartus taikomus merginoms ir vaikiniams.

Miglė: „<...> pavyzdžiui, kai mano broliui būdavo šešiolika, jis galėdavo daug ilgiau būti lauke, o aš jau nu negaliu tiek būti lauke, turiu grįžti daug anksčiau, nes mergaitėm pavojinga vienom būti. Tai tas galbūt, kad vaikinam daugiau laisvės suteikia negu“

merginom. O merginom sako: tu mergaitė, tu negali taip šlaistytis čia kaip vaikinai. Tai tas gal jautėsi <...> kad broliui buvo leidžiama šiek tiek daugiau.“

Ingrida: „<...> kai mes būdavom maži ir brolis žaisdavo su mašinėlėm ir man irgi patikdavo žaist su mašinėlėm. Ir jisai man neleisdavo. Patėkšdavo man lėles ir sako žaisk, sako tu esi mergaitė. Ir žodžiu, neleisdavo man su juo pažaisti ir sakydavo, sako tu eik su draugėm pažaist „namų““

Moksleiviai taip pat identifikavo, kad tam tikros nuostatos, kaip kad vaikinai privalo išmanyti ir išmano apie techniką, juos domina ši sritis, varžo ir daro neigiamą įtaką patiems moksleiviams bei jų mokymosi rezultatams.

Miglė: „tu (aut. past. vaikinai) privalai žinot apie tą, nes kitaip iškart tavo savivertė turi kristi.“

Mokytojai ir turi nestereotipinių pavyzdžių, bet jų neišskiria, nepanaudoja kaip pavyzdžio. Kuomet pagal konkretaus moksleivio gabumus jam priskiriamas darbas, bet bendram kontekste nesieja to su lyčių stereotipų laužymu.

Ramunė: „<...> irgi yra mergina, kuri atsakinga už tas veiklas, pasirodo, geriausiai nusimano tuose informacinių technologijų dalykuose ir vaikinai iškart sako, kad jiniai viską sutvarkys.“

Algimantas: „<...>, kai reikėjo tokį sąrašą gražiau parašyti, <...> Visi į tokį berniuką rodo, nes jis gražiau rašo ir jis nieko... Nu jis viską, pripažintas jau, aš kaip supratau, kad gražiau rašo <...>.“

Vertinant konkrečias situacijas mokytojai atkreipė dėmesį, kad tradiciškai vienai lyčiai priskiriamomis savybėmis gali pasižymėti ir kitos lyties atstovai, bet į tai labiau žiūrima kaip į individualų, o ne abiem lytims priskiriamą bruožą.

Sonata: „Jeigu ką nors padaryti... tradiciškai turbūt aktyvesnės yra mergaitės. Tai jos gal dažniau, gal paslaugesnės gal labiau bendraujančios, bet yra ir tokių berniukų, kurie labai nori ir rodo iniciatyvą.“

Julija: „<...> norėjau sakyti lyg tai, kad mergaitės linkusios kruopščiau atlikti darbus, bet aš dabar turiu ir labai kruopščių berniukų.“

Mokytojai identifikuoja per praktinius pavyzdžius, kad svarbi įvairovė, kad tam tikri visuomenės lūkesčiai moterų ir vyrų atžvilgiu yra neteisingi, tačiau beveik to neidentifikuoja kaip lyčių stereotipų ar diskriminacijos dėl lyties

Algimantas: „<...> šauliukus turiu, einu linkme, kad merginos su karo akademija su tarnyba kuo daugiau įsiliėtų, nes sąlygos yra ten geros, išgyvena ir kiek išgyvena tai tikrai kalbėjaisi, labai patiko.“

Algimantas: „<...> vyrų gal ir reikia, bet tikrai ne... Trūksta vyrų, bet atlyginimai turėtų ir moterims, nes jos kaip pedagogės tikrai yra... Ant rankų turi būti nešiojamos, jų netgi gali už vyro tapt didesnės turėtų būti. Jos yra kūrybiškos, vyras tiek neišlavuoja, o jos, nu, aš pripažįstu.“

Sonata: „Nemanau, kad tą patį darbą dirbant, turėtų būti skirtingai mokama vyrams ir moterims, tai čia, aš kategoriškai nesutinku su tuo, bet kad vyrų mokykloje reikia ir, kad su tokiomis sąlygomis jų nepritrauksime, tai yra faktas.“

Nors moksleivių tarpe asmeniniai pavyzdžiai, domėjimasis lyčių tematika ar gilesnė diskusija šia tema skatina identifiкуoti stereotipinį elgesį bei laužyti stereotipus, deja mokytojų tarpe nestereotipiniai pavyzdžiai labiau siejami su individualaus asmens išskirtinėmis savybėmis.

Taip pat, pamokų metu mokytojai nėra linkę praplėsti diskusijos kai tai paliečia lyčių stereotipus, nes jie neturi informacijos apie lyčių tematiką, stereotipus bei diskriminaciją. Pavyzdžiui, nagrinėjant klausimą, kodėl Anglijos

karalienei Elžbietai I buvo sunku įtvirtinti savo valdžią mokytojas turėjo galimybę paliesti ir plėtoti lyčių stereotipų temą, tai būtų buvęs puikus „nestereotipinės profesijos“ ir su tuo susijusių iššūkių nagrinėjimo pavyzdys.

Lyčių stereotipai ir profesija

Stereotipinės nuostatos

Stereotipinis mąstymas ir mokykloje egzistuojantys lyčių stereotipai daro įtaka mokinių požiūriui į sau tinkamą profesiją. Vaikiniai paklausti apie ikimokyklinio ugdymo specialisto profesiją (kurioje dominuoja moterys), teigė, jog negalėtų dirbti su vaikais ir net nėra susimastę apie tokį darbą, o merginos teigė, jog nenorėtų dirbti informacinių technologijų srityje (kurioje dominuoja vyrai).

Jonas: „Nu jeigu reikėtų būt koku darželio auklėtoju, tai nu tikrai negalėčiau būt, <...> dar ta tokia didelė atsakomybė už kiekvieną tą vaiką <...> Man geriau, manau, būtų tas koks monotoniškas, kad ten prie tų IT.“

Darbas su vaikais buvo siejamas su atsakomybe, kuri buvo priskirta moterims, ir motiniška meile, o darbas informacinių technologijų srityje, merginų nuomone, per daug monotoniškas ir neįdomus. Ikimokyklinio ugdymo specialisto pareigos akivaizdžiai siejamos su stereotipiniu moteriškumu.

Rokas: „(aut.past. Ar dirbtumėt ikimokyklinio ugdymo specialistu?) Neičiau <...> Moteris turi dirbt <...> Tai moterys gi visą laiką nešioja, kai gimsta nu... <...> alga maža. Minimalią gauna ir vaikšto.“

Vilius: „Aš, pavyzdžiui, labai noriu mokytoju būt. <...>. Bet darželio auklėtoju tai negalėčiau būt, nes ir, manau, kad vyrai dauguma negalėtų būti dėl to, nes vis tiek moterys jos labiau moka suteikti tą moterišką šilumą, kad, pavyzdžiui, vėl sakant, kad vyras moko to tvirtumo, tam tikrų vertybių, savybių, o motinos tą motinišką meilę labiau suteikia.“

Sprendžiant iš moksleivių pasisakymų, galima daryti prielaidą, jog vaikinai nėra domėjęsi darbo su vaikais sritimi, o merginos informacinių technologijų sritimi. Tikėtina, jog tai sąlygoja vyraujantys lyčių stereotipai, t.y. vyraujančios stereotipiškai moteriškos ir vyriškos profesijos.

Linas: „(aut. past. ar yra moteriškų ir vyriškų darbų?) Tai yra nu.“

Rokas: „Tai vyras gal virėjas nebus. <...> Tai būna, tai šefai nu ne virėjai.“

Kalbant apie darbo rinką vadovaujamosi stereotipinėmis savybėmis, nors moterims priskiriamos teigiamos savybės, kaip atsakingesnės, pastabesnės, tačiau ir emociškesnės, todėl dažnai daroma prielaida, kad vyrai turėtų lyderiauti, būti vadovais. Nemažą įtaką pasirinkimui turi ir profesijos turinio nežinojimas. Taip pat nors kalbant apie konkrečias „moteriškas“ profesijas pabrėžiama, kad tai sunkus, daug atsakomybės reikalaujantis darbas, bendram kontekste vyrauja nuomonė, kad moterys renkasi ar dirba lengvesnius darbus

Rokas: „Vyras daugiau dirba, pas vyrus daugiau darbo, o pas moteris lengvesni“

Stereotipų laužymas

Dėl asmeninio intereso ir savišvietos ar nestereotipinių pavyzdžių aplinkoje moksleiviai atpažįsta lyčių stereotipus ir pažymi nestereotipines nuostatas bei meta iššūkį lyčių stereotipams.

Linas: „Tai mano tėvas varo pas tokį mechaniką, kur kartu dirba su žmona. Ir žmona daugiau supranta turbūt už vyrą.“

Edita: „Ką aš žinau, tiek moteris, tiek ir vyras gali dirbt tokį patį darbą <...> nėra moteriškų, tarkim, kirpėja... ir vyrai gali būt.“

Milda: „Mano tėtis irgi tą patį dirba (aut.past. fūrą vairuoja, kaip ir bendramokslės mama), nėra skirtumo kas...“

Lukas: „Maximos va generalinė direktorė ir va viena sėkmingiausių moterų, vieną geriausių verslų turi. Ir aš nemanau, kad čia yra koks skirtumas ar vadovauja tai kažkokiai įmonei ar moteris, ar vyras.“

Miglė: „Kad mergina atsidurtų, taip sakant, prilygtų tam vaikinui, turi dirbti trigubai sunkiau, kad pasiektų tai, ką jis gali pasiekti dėl to, kad jis yra vaikas.“

Diskusijų metu moksleiviai palietė ir moterų ir vyrų atlyginimų skirtumo tematiką savo iniciatyva. Tačiau juos labiausia nustebino, kad tokia situacija egzistuoja ir Lietuvoje, tai taip pat sukėlė nepasitenkinimą ir neteisybės pojūtį.

Miglė: „<...> vyras ir moteris dirba tiek pat laiko, <...> ir tiek pat darbo, turbūt kartais moterims net yra sudėtingesni tie vaidmenys, bet vyras gauna daugiau pinigų.“

Jonas: „Aš nelabai suprantu dėl ko taip yra. Kodėl... tai tu tą patį darbą atlieki kaip ir vyrs, tai dėl ko turi gaut mažesnę algą.“

Diskutuojant apie atlyginimų skirtumus moksleiviai ieškojo priežasčių ir atkreipė dėmesį į visuomenėje nusistovėjusį stereotipinį šeimos maitintojo vaidmenį.

Miglė: „<...> nes vyras turi jaustis būtent va ta stiprioji ramstis šeimos ir neleidžia moteriai kartais būti tuo ir natūraliai aišku gaunasi dabar tas euras ir aštuoniasdešimt keturi centai, nes turi tą nusistovėjusį šeimos įvaizdį, kad tik vyras gali būti va vat stipriausia grandis, kuri viską maitina ir visą kitą.“

Lukas: „Gal tas iš šeimos šiek tiek pareina, kad jeigu vyras jau daugiau uždirba, mama uždirba mažiau, taip jam, taip ir atrodo turi ir būti, kad tas... jeigu jis turės savo verslą, nu tai jis taip ir darys, kad va moteris šiek tiek ir tur mažiau uždirbt negu vyras.“

Bei spaudimą vaikinių atžvilgiu būti šeimos maitintoju ir to siekti.

Lukas: „Gal tas ir yra šiek tiek įprastai, nes galėtų iš šeimos arba iš aplinkinių toks būtų, kaip irgi, kaip stereotipas, yra, manau, toks, kad už tave grynai daugiau uždirba moteris ir ar tau šiek tiek rimtai ne gėda.“

Miglė: „<...> visada taip bus, jeigu taip bus šeimoj, kad moteris uždirba daugiau, visada bus kreipiamas dėmesys į vyrą, kad tipo tu uždirbi mažiau, kaip čia taip gali... bet nieks nepagirs moters, kad tu šaunuolė, kiek tu uždirbi. Tas šešiolikos centų skirtumas... tu gali tiek uždirbti, ant kiek daugiau negu tavo vyras. Bet ne... svarbiausia vyras – tu čia nevykėlis kažkoks...“

Mokytojai nėra linkę matyti savęs kaip svarbaus veikėjo moksleivių profesijos pasirinkime, nebent išskirtiniais atvejais.

Violeta: „Ir auklėtojų įtaka ir pavaduotoja kartais turi įtakos kažką apsispręsti pakeisti, tarkim, silpnesnėms merginoms siūlo technologijas pasirinkti, šokį, kad kokį lengvesnį dalyką.“

Ramunė: „O aš pastebėjau, kad vaikai renkantis profesija labiau atsižvelgia į kitą specialybę ir kiek už ją gautų, čia pirmiausias dalykas ir pagal pasirinkimą, o mergaitės gal

labiau jaučia savo visų, intuiciją, savo širdį ir eina, seka paskui tą profesiją, kad jau realizuotų save.“

Tačiau kai kurie mokytojai atkartojo vyro šeimos maitintojo stereotipą, taip patvirtindami vyriškos profesijos bruožą - geras darbo užmokestis.

***Violeta:** „<...>Reikia vyrus pritraukt (aut.past. į mokyklas). O kad vyrus pritraukt, tai jie visi... apie kokias lygias teises bekalbėtume vyras tikrai privalo išlaikyti vaikus, bent vaikus. Jeigu žmona pati gali užsidirbt. Tai va, tai... Vyras turi uždirbt normaliai <...>“*

Mokytojai taip pat kalbėjo apie darbo užmokesčio skirtumus

***Violeta:** „<...>dažna mergaitė pamini, kad vis dėlto uždirba mergaitės, moterys mažiau negu vaikinai, todėl kalba dažnai apie užsienį, tai jie žino apie tai, kad moterys yra diskriminuojamos šioj srity <...>“*

Tačiau gilesnėje diskusijoje to nesiejo su lyčių stereotipais, o labiau su profesijos prestižu.

Visgi moksleivių ir mokytojų vyraujanti nuomonė išlieka, kad yra profesijos labiau tinkančios merginoms ir labiau tinkančios vaikinams, tiek dėl jų skirtingų savybių, tiek dėl skirtingų pareigų šeimai.

Vadovėlių turinio analizė

- Dažniausia mokomojoje medžiagoje naudojama lyčiai neutrali kalba, taip daugiausia vartojant vyriškos giminės žodžius, pavyzdžius, apibūdinimus, savybes.

Pavyzdžiui, užduotyje prašant aprašyti savybes nurodomos galimos profesijos „policininkui, sportininkui, mokytojui, mokiniui, gydytojui, kariui, mokslininkui ir pan.“ (Lietuvių k. Literatūra Vadovėlis 6 klasei Pirmas dalis, Gitana Notrimaitė-Muzikevičienė, Inga Gresienė, Saulius Žukas, Baltos lankos, 2017).

- Naudojamoje vizualinėje medžiagoje išskirtinai vyrauja vyrai kaip verslininkai, politikai ar mokslininkai, moterys vaizduojamos retai ir dažniausia su šeima ir besirūpinančios buitimi.
- Vyriškos lyties autorių kūrinų, personažų, pavyzdžių yra daug daugiau nei moteriškos. Taip pat jų analizei bei nagrinėjimui skiriama daug daugiau užduočių ir laiko. Jie taip pat vaizduojami kaip daugiau galios ir jėgos turintys.

Pavyzdžiui, analizuojant senovės antikos mitus kalbama tik apie Dievus, jų vaidmenį, įtaką, neužsimenama apie deives. Užduotys taip pat sukoncentruotos tik į Dievus ir herojus. Tik keliuose tekstuose paminima Atėnė, tačiau užduotyse neanalizuojama ir nedetalizuojama, neskatinama domėtis ja ir jos įtaka.

Analizuojant Lietuvių mitologines būtybes daugiausia analizuojami tik „vyrai“ Perkūnas, Velnias ir kt. jei aprašomos moterys deivė, tai tik kaip neigiamos mitologinės būtybės (Lietuvių k. Literatūra Vadovėlis 6 klasei Pirmas dalis, Gitana Notrimaitė-Muzikevičienė, Inga Gresienė, Saulius Žukas, Baltos lankos, 2017).

- Mokomojoje medžiagoje, ypač skirtoje karjeros ugdymui, dažnai pateikiami profesijų pavyzdžiai yra stereotipiniai: slaugytoja, administratorė – mergina, architektas, inžinierius – vaikinai (Karjeros vadovas, Mokinio knyga, Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras).

Vadovėlių turinio analizė parodė, kad visuomenėje vyraujantys lyčių stereotipai yra ne tik atkartojami mokymo medžiagoje, bet ir neskatinama jų kvestionuoti ar laužyti.

Rekomendacijos ir pasiūlymai

- Lyčių lygybės įgyvendinimas turi būti įtrauktas ne tik į LR Vyriausybės programas, bet ir į už švietimą atsakingos ministerijos programas, kurios turi būti vertinamos ekspertų bei numatyti ne tik konkrečias priemones, bet ir finansavimą šių priemonių įgyvendinimui.
- Lyčių lygybės tematika turi būti įtraukta į ŠMM rengiamas ugdymo programas, ugdymo planus bei dalyko sričių ugdymo programas ir planus. Nes lyčių lygybės tematikos atsiradimas šiuose dokumentuose sąlygos jos atsiradimą vadovėliuose, rekomendacijose mokytojui, kvalifikacijos kėlime, pamokose.
- Lyčių lygybės tematika turi būti įtraukta ir į pedagogų rengimo bei kvalifikacijos kėlimo turinį. Nes tiek naujai ateinantys mokytojai, tiek dirbantys nėra susipažinę su lyčių lygybe, lyčių stereotipais ar diskriminacija dėl lyties ir tai tiesiogiai įtakoja stereotipų atkartojimą ir įtvirtinimą mokyklose.
- Mokymo medžiaga, karjeros konsultantų medžiaga taip pat turi būti atnaujinta lyčių lygybės apsektu įtraukiant lyčių lygybės tematiką į turinį bei pateikiant nestereotipinius pavyzdžius ir naudojant lyčiai jautrią kalbą.
- Bendra informacijos sklaida skirtingoms tikslinėms auditorijoms apie lyčių stereotipus bei jų daromą poveikį taip pat yra labai svarbi.

GenderEd

MEDITERRANEAN
INSTITUTE OF
GENDER STUDIES

Mediterranean institute of gender studies (Nicosia, Kipras)

Svetainė: www.medinstgenderstudies.org

CYPRUS
FAMILY
PLANNING
ASSOCIATION

Cyprus family planning association (Nicosia, Kipras)

Svetainė: www.cyfamplan.org

asociația pentru libertate
și egalitate de gen

Association for Gender Equality and Liberty (Sibiu, Rumunija)

Svetainė: www.aleg-romania.eu

MOTERŲ
INFORMACIJOS
CENTRAS

Moterų informacijos centras (Vilnius, Lietuva)

Svetainė: <http://www.moteruinformacijoscentras.lt/>

ASSOCIAZIONE
CENTRO
DOCUMENTAZIONE
DONNA
MODENA

Centro documentazione donna (Modena, Italia)

Svetainė: www.cddonna.it